

İlyas TEKİN

Eğitimci/Yazar(E.Milli Eğt.Md)

GİRİŞ: Dünyada olup bitenleri bilmeden içerdeki bazı derin ve hassas konuları anlamak mümkün olmayabilir. Osmanlı'dan sonra batı, özellikle **İngilizler** ve **Amerika**, İslâm'ın kalbi sayılan **Kâbe-i Muazzama**'nın bulunduğu **Mekke-i Mükerreme** ve **Ravza-İ Mutahhara**'nın bulunduğu **Medine-i Münevvere**'yi içine alan **Arabistan** bölgesinde **Vehhâbilik**¹ mezhebi temeli üzerine 1926'da **S.Arabistan Krallığı**'nı kurdular. İlk kiblemiz, Kur'an-i Kerim'de ismi geçen ve peygamberimizin **Miraç**'ta göklere yükseltildiği **Mescidi Aksa**'nın bulunduğu **Kudüs-i şerif** ise **İsrail**'in kontrolünde; ilhak ettiğini açıkladı. **Amerika** orada **Büyükelçiliğini** açtı bile. Bunlar durup dururken olmuyor!

1945 yılına kadar bulunduğu yerde göçmen olan **İsrail**, daha önce de defalarca yaptığı gibi çocuk, kadın, sivil halk ve hastane demeden her tarafı yakıp yıkıyor. Haçlı zihniyeti zaten yanında ve destekliyor! Ancak **Filistin**'e destek vermesi gereken 1,6 milyarlık İslâm Dünyası adeta uyuyor!

Umreden yeni gelen bir hoca efendinin anlattığına göre, **Kâbe**'de **Filistinlilere** dua etmek bile yasak! Oysa petrolü geçsek bile, sadece **İsrail** mallarını boykot etseler, etkili olurlardı. Neyi bekliyorlar? Müslümanlık bu mu? İslâm ülkelere ne hale getirdiler! Bir şey yapamıyorlar, yapamazlar; çünkü büyük çoğunluğunu **Amerika** idare ediyor; istediğini getiriyor veya götürüyor! Fakat Müslüman halk bizim kardeşlerimizdir. **Doğu Türkistan**'da kardeşlerimiz yıllardır zulüm ve işkence görüyor. Değişen bir şey yok! Yüce Allah (cc), **Filistinli** ve **Doğu Türkistanlı** kardeşlerimizin yardımcısı olsun.

Bunları yapan haçlı zihniyetinin, en çok korktukları Türkleri boş bırakmasını düşünmek, aşırı saflık olur. Zira: "**Türkler, İslâm'ın keskin kılıcıdır; yeniden öz benliklerine dönmelerine, Muhammed'in dinine sahip çıkmalarına izin veremeyiz. İlk yapacakları, İsrail'i haritadan silmek ve yeniden Viyana'ya gitmek olur.**" diyenleri ve çoğunun bu korku içinde olduğunu biliyoruz.

Şüphesiz İslâm'ın kılıçla işi olmaz, gönüllere hitap eder; ama zulüm ve haksızlık olan yerlerde onsuz da olmaz. Olmuyor işte! Haçlı zihniyetinin işi bu! Onun için **Türkiye** ve **Türklerin** maddeten ve manen çok güçlü olması lazım. Son **İsrail** vahşeti, bu gerçeği bir kez daha ortaya koymaktadır. Bu sebeple **Vehhâbiliği** yayma faaliyetleri ile barış dini olan İslâm'ı tam tersi gibi göstermek için, ehlisünnet dışı yanlış ve sapık cereyanlar devam ediyor. **Hizbullah, İŞİD/DAEŞ/DEAŞ**, vs. Hepsinin arkasındaki devletler belli. Yüce dinimiz haçlı zihniyetinin tehdidi altında!

a-) Osmanlı Döneminde Reformistler:

Bunlar yeni değil, eskiden beri vardı. Osmanlı'nın özellikle son döneminde, reformist zihniyete olanlar:

I-Çok sayıda eseri olmasına rağmen itikadî ve amelî bazı konularda cumhura muhalefet eden ve yanlış görüşleri sabit görülen **İbni Teymiye**,²

II- Teşbih (Hâlık'ı mahlûka benzetme) ve tecsime (Hâlık'ı bir cisim gibi düşünmeye) dair yazılar yazan, **İbni Teymiye**'nin talebesi **İbni Kayyim Cevziye**,³

III- Yurt dışında faaliyet gösteren, doğuda ve batıda birçok ülkeyi dolaşan, **İskoç**'ta mason olan, sonra siyaseti karıştırdığı için masonluktan atılan, daha sonra yine yurt dışında bir loca kurran ve **İngilizler**le sıkı ilişkisi olduğu bilinen **Cemalettin Afganî**,⁴

IV- **Cemalettin Afganî**'nin talebesi, bir takım yanlış görüşlere sahip **M. Abduh**,⁵

V- **M. Abduh**'un talebesi, **C. Afganî**'nin sıkı takipçisi, **Vehhâbiği** öven yazılar yazan, Suudi krallığında Vehhâbiliğin yerleşmesini anlatan **Reşit Rıza**.⁶

Son iki isim, "**Kur'ancılar**"a da öncülük eden kişilerdir.⁷ Reformist hareketler **Mısır**'da yayılmaya devam etmiştir ve etmektedir.

b-) Kur'ancılar Türedi.

Vehhâbilik yetmemiş gibi, aynı yerden beslenen: “Kur’aniyyûn” yani “Kur’ancılar” diye bir ekol/akım türedi. Yüz yıl kadar bir geçmişi var.

Büyük Britanya Krallığı’nın önce filen, 1857’den sonra resmen etki alanına giren **Hindistan** bölgesine gönderilen Batılı misyonerler, Kur’an-i Kerim, hadisi şerif, fıkıh ve İslâm tarihi hususunda tartışma konuları açmışlar; yenilmişlik psikolojisi içerisinde bulunan bazıları da bu yenilginin temel sebeplerinden birinin ilerleme ve gelişmeye engel teşkil eden din anlayışı olduğunu düşünmüşler.⁸ Böylece **İngilizlerin** gönderdiği (isimleri belli olan) misyoner ve şarkiyatçıların kandırması ile **Hindistan**’da **Seyyid Ahmed Han**’ın düşünceleri etrafında **Abdullah Çekrâlevî** tarafından oluşturulan peygamber ve sünneti tamamen devre dışı bırakan, yurt dışı destekli peygamber ve sünnet düşmanı bir proje!⁹

İlk anda ismi güzel gibi gelebilir. Fakat hiç de öyle değil! “**Kur’an Müslümanlığı, Kur’an’ı İslâm dininin tek ana kaynağı olarak kabul eden, hadislerin tamamını reddeden düşünce.**” Vehhâbilerden ve bunlardan etkilendiği anlaşılan yerlilerin söylediği gibi hâşâ: “**peygambere ve sünnete ne gerek var? Kur’an bize yeter, Kur’an’a dönelim. Kur’an’a göre İslâm, Kur’an İslâm’ı**” vs.¹⁰ Sadece bu konuyu anlatan bir kitap var.¹¹ Bunlar peygambersiz ve sünnetsiz din anlayışlarını yayınlarında gösterdikleri gibi, açtıkları eğitim kurumlarında da öğrencilerini buna göre yetiştiriyorlar. **İngilizler** bunlara sahip çıkarak kendilerine devlet kademelerinde görev veriyor ve başarılı olanlara **Cambridge** ve **Oxford** gibi üniversitelerinde öğrenim imkânı sağlıyorlar.¹²

c) Vehhâbilikten Daha Tehlikeli:

Bunlarla ortak yönleri olan **Vehhâbiler**, daha ziyade tasavvuf ve mezar düşmanıdırlar. Bütün mezarları yıktılar. **Kur’ancılar** ise, peygamberimizin Kur’an-i Kerim’den başka mucizesinin ve hiçbir peygamberin ahirette şefaathet yetkisinin olmadığını iddia ederler. Melek, cin, Cebrail (as), cennet-cehennem ve ibadetler konusunda; namaz vakitleri, rek’at sayısı, kılınış âdâbı ve erkânı ile diğer bazı hususlarda yanlış görüşleri var. Yerlilerden namazı 3’e indirenler olduğu gibi, orada da 2’ye indirenler; cenaze ve bayram namazları ile zekât hakkında da yanlış düşünceleri var.¹³

Her ikisinden etkilenen yerli **Kur’ancılar** da, yarım asırdan beri, onların iddialarının aynısını, hatta bazıları daha fazlasını söylüyor ve yazıyor. Özellikle âyeti kerimeler ve **Cibrîl** (as) hadisi şerifiyle sabit, imanın 6 şartından biri olan **kaderi**, peygamberimizin en büyük mucizelerinden biri olan **Mirac**’ı, (hâşâ) torpil, hatta bazılarının şirk saydığı **şefaati**, kısmen cennet-cehennemi, teravih namazını, kurbanı, mübarek gün ve geceleri vs. inkâr ediyorlar. (Bu konularda zaman zaman yazılar yazdım.) Şimdi neden böyle yaptıkları daha iyi anlaşılıyor.

Onun için **deizm** artıyor. Gençler büyüklerini örnek alır. Örnek aldıkları insanlar, hele de hocaları böyle yaparsa, gençler de **deizme** kayar. Boşuna değil. Hiçbir şey sebepsiz olmaz. Kendileri inanmayabilir, hesabını verirler. Ama Müslümanların itikatlarını bozmaya kimsenin hakkı yoktur. Bir sapıtma, bir de sapıttırma var. Her gün beş vakit namazın her rek’atında okuduğumuz **Fatiha** sûresinin son kelimesiyle buna dikkat çekiliyor. İkincisi daha tehlikeli. Başkalarının kafalarını karıştırıp şüpheye düşürenler, inkâra sebep olanlar, onların günahından da hisselerine düşeni alırlar. Bu durum hadisi şerifte bildiriliyor.¹⁴

Derdimiz budur! Bakkal defteri gibi her şeyi Kur’an-i Kerim’de arıyorlar. Elbette birinci ana kaynak Kur’an-i Kerim’dir. İkinci kaynak olan sünnet ve hadisi şerifler de ona dayanır. Aynı kaynağa (vahyi metlûv, vahyi gayri metlûv/okunan vahiy ve okunmayan vahye) dayandıkları için arada asla çelişki olmaz. Çelişki gibi görünenler, onların kendi kafalarındadır. (Vahyin çeşitleri ve peygamberimizin sünneti/hadisi şerifler konusunda ayrı bir yazı yazacağım.) Dünyadan örneği, temel kavramlar ve ilkeler Anayasa’da; ayrıntılar ise ilgili kanunlar, yönetmelik ve yönergelerde olur.

Neden peygamber ve sünneti devre dışı bırakmak istiyorlar? Çünkü ilk önce Kur’an-i Kerim’i hedef alamıyorlar. Önce hadisi şerifleri şüpheli ve gereksiz gösterip reddetmeye çalışıyorlar, sonra Kur’an-i Kerim’e sıra gelecek. Buna rağmen unvanlı bir hoca, fazla bekleyemedi ve (hâşâ): “**banâ sorarsanız, Kur’an âyetleri inmeseydi daha iyi olurdu.**” diyerek sonucu açıkladı. Bu yola sapanların sonunda varacağı yer burasıdır! Bunu bir yorum veya fikir hürriyeti olarak düşünmek yanlış olur. Çünkü insanların inanç ve itikatlarını bozuyorlar!

Öyle kolay bir iş değil; yurt dışı bazı mahfillerde düşünülüp hazırlanmış, dış destekli projelerden sadece biri! Bunlar destekleniyor, TV'lere çıkartılıyor, meşhur ediliyor vs. Bazıları da buna müsait!

d-) Zor Bir Durum!

Tabii ki insanlar mazurdurlar, kime inansınlar? Devlet unvan vermiş, makam vermiş, Diyanette görev vermiş, rektör veya dekan, hatta bakan yapmış! Evet, ama maalesef itikadı bozuk olanlar var. Elbette her konu sevgi, saygı ve hoşgörü ile uygarca, hakaret etmeden, müzakere edilebilir. Tv'lerde değil, çünkü orada sen-ben kavgasına dönüşüyor; kendi aralarında bu konuları müzakere edebilirler. Çok faydalı da olur. Fakat genelde bunlar kendilerinden başkasını beğenmezler, kibir hastalığı var. Şeytan da bundan kaybetmedi mi?

Geçmişte ehlisünnet (Peygamberimiz ve ashabının yolu), güçlü olduğu için fazla taraftar bulamadılar. Ama günümüzde sayıları artarak devam ediyor. Büyük tahribat var, deizm yayılıyor. Artık yurt dışı destek olmasa bile zararlı olmaya devam edebilirler. Onun için bu zatlara, bilerek veya bilmeyerek bunları kılavuz kabul edenlere dikkat etmek ve en azından ihtiyatla yaklaşmakta fayda vardır. Ehlişünnete sahip çıkmak çok önemli. Gerçek yol, kurtuluş yolu budur. Çok şükür ki atalarımızdan beri bu yol üzereyiz. Diğerlerini de kabul etmekle beraber, bu yolda ve her alanda Türk-İslâm coğrafyasında dünya çapında çok büyük müfessir, muhaddis, mufakkih, mutasavvıf, âlim ve Allah (cc) dostları yetişmiştir. Büyük bir geçmişe ve kültür hazinesine sahibiz. Sadece bu hazineden yararlansalar yeter. Ama buralara bakmazlar. Çünkü kılavuzları başka! Kılavuz çok önemli! Yanlış ve sapık akımlar artmaya devam ederse, birliğimizi tehdit eder hale gelebilir. Çünkü bizi birbirimize bağlayan en önemli bağ dindir. Be sebeple ehlişünnete sahip çıkmak, bu bağı güçlü tutmak bakımından, Türkiye'ye sahip çıkmaktır.

İki şeyi birbirinden ayırmak lazım: İnanç-itikat ile amel-ibadet. Amel-ibadet olmasa da Allah'ın (cc) rahmeti geniş olduğu için af ümidi vardır. Mesela Allah'ın (cc) hakkı olan namaz, oruç, zekât, hac gibi önemli ibadetler yapılmazsa, Allah Teâlâ hakkını affeder. Fakat kul hakkına karışmaz. Zekâtta kul hakkı da vardır. Mahşerde bütün haklar sahiplerine verilecektir. Ancak namaz kıldığı, oruç tuttuğu, zekât verdiği ve

hacca gittiği halde; bunları veya birini yahut Kur'an-ı Kerim'de geçen bir kavramı inkâr eden, hafife alan, alay edenin, Allah (cc) korusun, ayağı kayar! Bu bakımdan inanç-itikat çok önemli ve ibadetler de buna bağlıdır. Unutmayalım, zehiri altın kâsede sunarlar. Sanırsınız, ağızlarından bal akıyor, doğru şeyler de söylerler ama çaktırmadan zehiri akıtırlar!¹⁵

e-) Peygambersiz Din Yoktur.

Reformistlerin: “**Kur'an'a dönelim**” derken Kur'an-i Kerim'de geçen bazı hususları inkâr etmeleri, çok yaman bir çelişkidir! Çünkü peygambersiz bir din yoktur. İnsanı en güzel surette yaratan¹⁶ ve onu mükerrem kıldığını¹⁷ bildiren Allah Teâlâ, ilk insan ve ilk peygamber **Âdem** (as)'dan itibaren çok sayıda peygamber gönderdi. Mükemmel ve mükerrem olmasına rağmen insan, ilâhî hitaba doğrudan muhatap olacak durumda değildir. Bu sebeple, kesin olmamakla beraber, bir rivayette 124 bin peygamber gönderildiği belirtiliyor.¹⁸ 28 tanesinin ismi Kur'an-i Kerim'de geçer. Üçünün (**Lokman, Üzeyir ve Zülkarneyn** as) peygamber olup olmadığı kesin değildir. Yalnız Kur'an-i Kerim'de ismi ve kıssası geçmeyen peygamberlerin olduğunu yüce yaratan bildirmektedir.¹⁹ Demek ki Kur'an-i Kerim'de ismi geçmeyen peygamberler vardır. Bize düşen hepsine inanmaktır.

“**Biz resul göndermedikçe azap edici değiliz.**”²⁰ âyeti kerimesi, peygamberin ne kadar önemli olduğunu gösterir. Allah Teâlâ, Hakka davet için her ümmete peygamber göndermiştir. Peygamberlerin ulaşamadığı yerlere, Peygamberimiz dönemi ve sonrasında olduğu gibi, onların vârisleri âlimler tarafından bu görev yapılmıştır. Böyle olmayan, fetret devri varsa, onlara da dini konularda hesap-azap yoktur demektir.²¹

Çünkü insan, aklıyla eserden müessire giderek yaratıcının varlığı ve birliğini bulabilir/ anlayabilir. Nitekim **İbrahim** (as), daha buluş çağında peygamberlik gelmeden önce, akıl ve gözleme dayalı delille, yüce yaratıcı buldu.²² **Âlûsî**'nin tefsirinde kaydettiğine göre; **Ebu Hanife** (r.aleyh) şöyle demiştir: “**Allah Teâlâ peygamber göndermese bile, insanların akıllarıyla O'nu bilmeleri vacip olur.**” Hanefî'nin diğer âlimleri de: “**Çünkü akıl, Allah Teâlâ'nın delillerinden bir delildir. Bu sebeple peygamber gelmeden önce de akılla Allah Teâlâ'yı bilmek vacip olur.**” demişlerdir.²³

Akıl ile yüce yaratıcı bulmak mümkün olsa da; insan, nelerin helal veya haram yahut nelerin farz-vacip veya sünnet olduğunu yahut nasıl ibadet edeceğini, kitap ve peygamber olmadan, yalnız akıl ile bilemez.²⁴ Bunlar ancak şeriatla belirlenir; bunu belirlemek Allah'a (cc) aittir.²⁵ O, bunları peygamberi vasıtasıyla insanlara bildirir. Ayrıca bazı insanların: “**Ne yapalım, bize gerçeği anlatan peygamber gelmedi; biz de kendi aklımızla hakikati bulamadık.**” diye bir bahane ve mazeret ileri sürmemeleri için her ümmete peygamber gönderildi.²⁶

Peygambersiz bir din iddiası, abesle iştigaldir! Çünkü peygamberler gelmiş. Neyini yok sayıyorlar? Sadece Hz. **Muhammed** (sa)'den sonra peygamber gelmeyecektir. Çünkü onun, son peygamber olduğunu dinin sahibi yüce yaratıcı bildirmektedir.²⁷ Dünyanın sonuna kadar onun tebliğ edip uyguladığı ve öğrettiği din, İslâmiyet devam edecektir.²⁸ Vefatından sonra peygamberliğinin devam etmesi, peygamberimizin bir özelliğidir.²⁹ Acaba dinin sahibi, neden bu kadar peygamber gönderdi? İhtiyaç olmasaydı gönderir miydi? Sadece bu bile yeter!

f) Kur'an-i Kerim'den Deliller:

Şimdi: “**Kur'an bize yeter, Kur'an'a dönelim.**” diyen Kur'an'cılara, tam da Kur'an-i Kerim'den âyeti kerimelerle peygambersiz din-iman olmadığını, olamayacağını izah etmeye çalışalım:

1. Âyeti kerime: “**Her ümmet için bir resul vardır.**”³⁰ Büyük müfessir **Râzî** diyor ki: “**Bu âyeti kerime, geçmişte her topluluğa Allah Teâlâ'nın peygamber gönderdiğine delildir. Allah Teâlâ hiçbir ümmeti peygambersiz bırakmamıştır.**”³¹

2. Âyeti kerime: “**Andolsun ki, biz her ümmete resul gönderdik...**”³² Yine **Râzî**'nin ifadesiyle: “**Allah Teâlâ'nın sünneti/kanunu/ kuralı, başından beri bütün millet ve ümmetlere peygamber göndermesidir.**”³³

3. Âyeti kerime: “**Hiçbir ümmet yoktur ki, içlerinde bir uyarıcı olmasın.**”³⁴

Bu âyeti kerimelerde geçen “**ümmet**” kelimesi. “**kendilerine peygamber gönderilen topluluk, kavim ve kabileden bir grup insan**” demektir.³⁵ **Râğıp İsfahânî**'ye göre ise: “**aynı dine inanan, aynı zaman veya aynı mekânda yaşayan topluluk.**”dur.³⁶

Bu demektir ki, **Âdem** (as)'dan itibaren gelen bütün ümmetlere peygamber gönderildi.³⁷ **Râzî**'nin beyanına göre ümmet kavramı içinde millet de vardır.³⁸ Peygamberden “**beşîr**” (müjdeleyici) ve “**nezîr**” (korkutucu-uyarıcı) diye bahsedilir. Burada da başında ikisi, sonunda ise “**nezîr**” kelimesi geçer. Kötülüklerle karşı korkutucu, koruyucu ve uyarıcı gönderildi. Onun için “**nezîr**” tabiri kullanılmış. Demek ki peygamberin olmadığı veya ulaşamadığı yerlere onların varisleri âlimler tarafından insanlar hak yola davet edilmiş. **İsmail Hakkı Bursevî** hazretlerine göre, hak dinin anlatılmadığı bir vakit olmamıştır.³⁹

4. Âyeti kerime: “**Andolsun ki, biz senden önce de peygamberler gönderdik...**”⁴⁰

SONUÇ: Her şeyin birbirine karıştığı tehlikeli bir devirdeyiz. Kötü sonuçlarla karşılaşınca neden böyle oldu diye şaşırıyor ve pişman oluyoruz. Fakat iş işten geçtikten sonra hiçbir faydası olmuyor. Dinî konularda çok daha hassas olmak zorundayız. Aksi halde bazı tehlikelerle karşılaşabiliriz.

İşte Vehhâbilikten sonra peygambersiz bir din yayma, sünnet ve hadisi şerifleri şüpheli ve gereksiz gösterip reddetmeye çalışanlar var. Ardından başka şeyler geliyor. Bundan dolayı **deizm** de artıyor.

Ruh bedende ne ise, peygamber de dinde odur. Tarihte peygambersiz bir din yoktur. Peygamberi inkâr, Kur'an-i Kerim'e göre küfürdür. Onun için kelime-i tevhid ve kelime-i şهادette Allah'ın (cc) varlığı ve birliğine; Hz. **Muhammed** (sa)'in onun resulü olduğuna iman etmek gerekir. Yüce Allah (cc), kendisine inanıp da Hz. **Muhammed**'e (sa) inanmayanların imanını kabul etmemektedir. Kur'an-i Kerim bu hususu çok açık bir ifade ile anlatmaktadır.⁴¹ (2. Bölümde açıklayacağız.) Müslümanlar peygamberlerin hepsine inanırlar. Çünkü dinimiz bunu emreder.⁴² Müfessir **İbni Kesîr**'in de ifade ettiği gibi: “**Peygamberlerin hepsine inanmak gerekir. Birini reddeden hepsini reddetmiş; birine inanmayan hepsine inanmamış olur.**”⁴³

Unutmayalım ki, **peygambere iman, insanları Kur'an-i Kerim'e ve Allah'a (cc) götürdüğü gibi; peygamberi ve sünneti inkâr ya da devre dışı bırakmak da, Kur'an-i Kerim'i ve Allah Teâlâ'yı inkâra götürür.**⁴⁴

(Gelecek sayıda devam edilecek.)

- 1- Muhammed bin Abdülvehhâb'a (ö.1206/1792) nispet edilen dinî-siyasî akım, Bkz: İslâm Ansiklopedisi, TDV, İstanbul 2012, c: 42, s: 611-615.
- 2- Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük Tefsir Tarihi, İstanbul 1974, c: 2, S: 544-545; İslâm Ansiklopedisi, TDV, İstanbul 1999, c: 20, s: 391-414.
- 3- Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük Tefsir Tarihi, İstanbul 1974, c:2, s: 562.
- 4- Karaman, Hayrettin, İslâm Ansiklopedisi, TDV, İstanbul 1994, c: 10, s: 456-466.
- 5- İslâm Ansiklopedisi, TDV, c: 30, İstanbul 2005, s: 482-487.
- 6- Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük Tefsir Tarihi, İstanbul 1974, c: 2, s: 778- 783; İslâm Ansiklopedisi, TDV, İstanbul 2008, c: 35, s: 14-18.
- 7- Bkz. İslâm Ansiklopedisi, TDV, Ankara 2002, c: 26, s: 428-429.
- 8- İslâm Ansiklopedisi, TDV, Ankara 2002, c: 26, s: 428.
- 9- Bkz. Hâdim, Hüseyin, el-Kur'aniyyûn, Tâif 2000, s: 19-24; İslâm Ansiklopedisi, TDV, Ankara 2002, c: 26, s: 428-429.
- 10- Bkz. Hâdim Hüseyin, el-Kur'aniyyûn, Tâif 2000, s: 209-253.
- 11- Bkz. Bkz. Hâdim Hüseyin, el-Kur'aniyyûn, Tâif 2000, s: 1-482; İslâm Ansiklopedisi, TDV, Ankara 2002, c: 26, s: 428-429.
- 12- Bkz. Bkz. Hâdim Hüseyin, el-Kur'aniyyûn, Tâif 2000, s: 22-23; İslâm Ansiklopedisi, TDV, Ankara 2002, c: 26, s: 428.
- 13- Bkz. Hâdim Hüseyin, el-Kur'aniyyûn, Tâif 2000, s: 295-402; İslâm Ansiklopedisi, TDV, Ankara 2002, c: 26, s: 428-429.
- 14- Müslim, Zekât, 69; ayrıca bkz. Neseî, Zekât, 64.
- 15- Bkz. Bakara sûresi /2, âyet: 204.
- 16- Tîn sûresi /95, âyet: 4.
- 17- İsrâ sûresi /17, âyet: 70.
- 18- Bkz. Müsned 5/ 187, 265-266; İbn Hibbân, 2/77; Kadî Beydâvî, Kadî Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 2, s:183; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 8, s: 215; Köksal, M. Asım, Peygamberler Tarihi, TDV, Ankara 2004, c: 1, s: 9; Âlûsî, Rûhul-Meânî, Beyrut tarihsiz, c: 24, s: 88; Bilmen, Ömer Nasuhi, Kur'an-i Kerim Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri, İstanbul tarihsiz, c: 7, s: 3173-3174; Kur'an-i Kerim ve Açıklamalı Meâli, TDV, Ankara 1996, s: 475; İlmihal, İman ve İbadetler, TDV, İstanbul tarihsiz, c: 1, s: 110.
- 19- Gâfir/Mü'min sûresi /40, âyet: 78.
- 20- İsrâ sûresi /17, âyet: 15.

- 21- Bkz. Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 4, s:50, c: 7, s: 340; Suyûtî, ed-Dürrü'l-mensûr fit-tefsîr bil-me'sûr, Kahire 1424-2003, c: 9, s: 277-281.
- 22- Bkz. En'âm sûresi / 6, âyet: 75-79; Bakara sûresi /2, âyet: 131. Bkz: Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 13, s: 103-11; Suyûtî, ed-Dürrü'l-mensûr fit-tefsîr bil-me'sûr, Kahire 1424-2003, c: 6, s: 103-111; İbni Kesîr, Tefsirul-Kur'anil- Azîm, Riyâd 1420-1999, c: 3, s: 288-292; Taberî, Tefsirü Taberî, Kahire tarihsiz, c: 11, s: 470-488; Köksal, M. Asım, Peygamberler Tarihi, TDV, Ankara 2004, c: 1, s: 147-151.
- 23- Âlûsî, Rûhul-Meânî, Beyrut tarihsiz, c: 15, s: 39-40; Bkz. Zemaşerî, el-Keşşâf, Riyad 1418-1998, c: 3, s: 498-499; Kadî Beydâvî, Kadî Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 1, s: 315; İlmihal, İman ve İbadetler, DİB, İstanbul tarihsiz, c: 1, s: 108.
- 24- Ebû Hayyân, el-Bahru'l-Muhît, Beyrut 1413-1993, c: 2, s: 448; Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 9, s: 80-81; Kadî Beydâvî, Kadî Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 1, s: 315; Teftazânî, Sa'düddîn, Şerhu'l-Akaidin-nesefiyye, İstanbul 2018, s: 90-91; Suyûtî, ed-Dürrü'l-mensûr fit-tefsîr bil-me'sûr, Kahire 1424-2003, c: 9, s: 277-281; İlmihal, İman ve İbadetler, TDV, İstanbul tarihsiz, c: 1, s: 108-109.
- 25- Kurtubî, el-Câmiğü li ahkâmil- Kur'an, Beyrut 1427-2006, c: 13, s: 43.
- 26- Bkz. Nisâ sûresi /4, âyet: 165; Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 20, s: 175, c: 11, s: 112-113; Âlûsî, Rûhul-Meânî, Beyrut tarihsiz, c: 15, s: 37-42; Zemaşerî, el-Keşşâf, Riyad 1418-1998, c: 3, s: 498-499; Kadî, Ebû-Suud, İrşâdu aklis-selîm ilâ mezâyâ'l-Kur'anil-Kerîm, Beyrut tarihsiz, c: 5, s: 162; Ebû Hayyân, el-Bahru'l-Muhît, Beyrut 1413-1993, c: 6, s: 15; Kadî Beydâvî, Kadî Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 1, s: 143; İbni Kesîr, Tefsirul-Kur'anil- Azîm, Riyâd 1420-1999, c: 5, s: 5260; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 5, s: 142; Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 3, s: 1531-1532.
- 27- Ahzâb sûresi /33, âyet: 40.
- 28- Kadî Beydâvî, Kadî Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 2, s: 131.
- 29- Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 4, s: 50.
- 30- Yûnus sûresi/10, âyet: 47.
- 31- Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 17, s: 111; Ebû Hayyân, el-Bahru'l-Muhît, Beyrut 1413-1993, c: 5, 164; Kadî Beydâvî, Kadî Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 1, s: 243; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 4, s: 50.
- 32- Nahl sûresi /16, yet: 36.
- 33- Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 20, s: 28-29; İbni Kesîr, Tefsirul-Kur'anil- Azîm, Riyâd 1420-1999, c:

4, s: 569-570; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 5, s: 33.

34- Fâtır sûresi /35, âyet: 24.

35- İbni Manzûr, Lisânü'l-Arab, Beyrut 1994, "emm" maddesi.

36- Râğib Isfahânî, el-Mufredât fî garibi'l-Kur'an, c: 1, s: 23.

37- Bkz. İbni Kesîr, Tefsirul-Kur'anıl- Azîm, Rıyâd 1420-1999, c: 6, s: 543; Kadî Beydâvî, Kadî Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 2, s: 145.

38- Râzî, Mefâtîhu'l-Gayb, Beyrut 1981-1401, c: 20, s: 28-29.

39- Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 7, s: 340.

40- Gâfir/Mü'min sûresi /40, âyet: 78. Bkz. İbni Kesîr, Tefsirul-Kur'anıl- Azîm, Rıyâd 1420-1999, c: 7, s: 159; Kadî Beydâvî, Kadî Beydâvî Tefsiri, Kahire 1965, c: 2, s:183; Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 8, s: 214-215.

41- Bkz. Nisâ sûresi /4, âyet: 150-151.

42- Bakara sûresi /2, âyet: 177; Nisâ sûresi /4, âyet: 136; Buhârî, İman, 1; Müslim, İman, 1.

43- İbni Kesîr, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, Riyad 1999, c: 8, s: 445.

44- Şûra sûresi /42, âyet: 52. Bkz. Bursevî, İsmail Hakkı, Rûhul-beyân Tefsiri, İstanbul 1969, c: 8, s: 348; Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1971, c: 6, s: 4261; Müfessir **Ebû Hayyân**'ın tabiriyle: **"Elbette sen, insanları Kur'an-i Kerim'e ve İslâm'a götürürsün."** (Ebû Hayyan, el-Bahru'l-Muhîd, Beyrut 1413-1993, c: 7, s: 505; II. bölümde gelecek.